

SOBRE ANTOLOGIES DE POESIA

«Nous ne faisons que nous entregloser.»

MONTAIGNE

L'*antologia* és recull o és dispersió de texts? Aplec o escampall? És tria o és exclusió, fragmentació, trencadissa? L'antòleg no sembla més un florista que un jardiner? Sobre la taula un pitxer curull de flors varies sembla més botànica que no jardí. Els texts, descontextualitzats i recontextualitzats en el pomell del florilegi, del floret, de la floresta, esdevenen flors de plàstic etiquetades: a l'un cantó l'indicador taxonòmic, a l'altre el P.V.P. Un ram de violes per a la senyora. Les cent millors poesies d'amor per a l'estudiant(a).

Si és un gènere crític, l'antologia està condemnada a la fortuna ambigua de tot discurs crític, de tota activitat metatextual. Parteix del text i acaba en la substitució del text. Montaigne desqualificà definitivament el discurs crític que suplanta el text per un comentari, per una glossa. Comentari i glossa són a llur torn texts que engendren més comentari, més glossa. Els humanistes creen una cavalleria rescatadora de donzelles presoneres de la glossa medieval. El retorn a les fonts era la metàfora/eslògan que invertia els papers: la font que no para de rajar, l'aigua que cal pouar, és la del text i no pas la del comentari. Tota la retòrica escolàstica queia fulminada davant de la nova retòrica del text original-íntegre-autèntic, i els glossadors emmudien per esdevenir modestos conservadors de texts.

És, doncs, o no és possible l'acte crític no productor de text? És o no és justificable el seu efecte suplantador? La proposta montaigniana de la lectura silenciosa, el grau zero de la lectura, és alguna cosa més que una sortida teòrica de l'*impasse*? De fet, ni Montaigne mateix no l'observà, i els humanistes foren excelsos suplantadors de texts antics.

El text, el teixit, és tal només en la mesura que passa pel teler de lectures/reescriptures successives. Sense la llançadora del temps no pot haver-hi ordit. La discussió moderna sobre la noció de text insisteix en la seva naturalesa espacial, en la necessitat de la seva explicitud, però en negligeix la condició temporal. I el text, al capdavant, existeix perquè viu en un món d'institucions que perduren i, doncs, que el llegeixen i el reescriuen: Estat, Església, Ensenyament.

La grandesa i la misèria del text és que ha de pagar el respecte, la sacralització, al pretu d'endeutar-se indefinidament amb els seus adoradors. Sense permanència, sense la tira de creditors/lectors, el text no existeix. La grandesa i la misèria del comentari crític és paral·lela: deu l'existència a un text que suplanta, i, si no li és equivalent, desapareix.

De la lectura silenciosa, textualment estèril, fins al comentari substitutiu, l'activitat crítica passa per diverses i graduades dissolucions del text. El comentari oral, per exemple, la *lectio cursiva*, que es troba al primer grau. Comenta el text sense reescriure'l. El comentador transmet un text en una experiència de lectura sense introduccions i, fins i tot en el cas que caigui en la simple paràfrasi o en l'erudició, deixa el text intacte.

L'antologia, en tant que gènere crític, també és un compromís entre la lectura silenciosa i la suplantació del comentari. Un compromís més arriscat que l'anterior, ben cert, ja que l'antologia en principi no pretén pas de dissoldre el text *primer*, sinó que justament l'estableix, el subratlla, i, tanmateix, no pot evitar de constituir-se en un *altre* text.

Aquesta operació crítica és, doncs, només aparentment improductiva; aquest simple subratllat comporta també una substitució, de la qual cosa no sempre és conscient l'antòleg/crític. En general els escrúpols de l'antòleg, quan en té, vénen de la consciència d'imposar-se al lector. Són escrúpols de bona educació i se sent obligat a demanar perdó als seus lectors amb aquells formularis que parlen de tria personal, de subjectivisme, de gust, etc. Les cauteles habituals dels antòlegs o bé són totalment sobrerres, perquè seria d'una petulància extrema pretendre una tria no personal, objectiva, etc., o bé dissimulen la mala consciència de suplantar no pas els lectors sinó els escriptors.

El destí de tota antologia sembla el d'ésser text. Text sobre text, text que engendra més text. Si no, l'antologia no és res més que pretext.

* * *

A desgrat d'una fortuna tan incerta, una cadena d'antologies de poesia ha mantingut constant la vitalitat del gènere (subgènere?) en la tradició crítica catalana. Una cadena que en l'època moderna comença amb Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer, i que compta amb anelles il·lustres com Alexandre Plana, com Carles Riba. ¿Cadena o,

més aviat, guerra d'antologies i contraantologies? La fatalitat ha volgut que gairebé sempre l'aparició d'una tria de versos, tan innocent, desfermés gravíssimes impugnacions crítiques i rèpliques contundents. *Los Trobadors moderns* versus *Los Trobadors nous*. Estretor de l'àmbit cultural?

Triar és inevitablement excloure, descartar. I la negativitat de l'acte selectiu té efectes de boomerang: la flor gerda ja no sembla tan gerda sense una de mústia que la contrasti, i a l'inrevés. D'altra banda, l'antòleg té una feina ingrata. Si es deixa guiar pel gust, resulta un xic impudorós de publicar les preferències solitàries. Si fonamenta la tria en un cànnon, resulta dogmàtic. Si opta per una tria consensuada, la seva feina és innecessària.

L'antologia no és mai innocent com un ram de flors. Darrera l'antòleg s'amaga el crític belligerant; darrera l'antologia sol haver-hi una antiantologia. La tria esdevé, doncs, programa, i la crítica esdevé preceptiva. Vegeu, si no: a) *Antologia de la poesia catalana (1900-1950)*, de Triadú (1951); b) *Poesia catalana del segle XX*, de Castellet/Molas (1963); c) *Nova antologia de la poesia catalana, de Maragall als nostres dies*, de Triadú (1965); d) *Un Segle de poesia catalana*, de Bofill i Ferro/Comas (1968). Aquestes quatre antologies marquen gloriosos fets de guerra literària en la història de la crítica catalana contemporània.

Al llarg dels anys setanta l'activitat antologitzadora no ha disminuït. Fatigada, però, de la polèmica, ha abaixat les armes i s'ha dirigit a parcelles de la poesia: la poesia social, eròtica, patriòtica, de resistència, etc. L'antologia ja no és ni una arma ni una preceptiva, és un repertori, una simple recopilació temàtica. D'altra banda, però, durant aquest decenni es produeixen algunes antologies de crítics estrangers en alemany (Hösle/Pous, 1970), en portugués (Rocha, 1972 i Seabra, 1974), en francès (Bensoussan, 1973), en neerlandès (de Nijs, 1978), en anglès (Rosenthal, 1978), en italià (Sansone, 1979), d'importància i d'originalitat diverses, i de clara missió divulgativa. La novetat del decenni, la constitueixen les antologies de poetes del País Valencià, *Carn fresca* (1974) i *Migjorn* (1977), que, pel caràcter primordialment miscel·lani i per les especials circumstàncies valencianes, representen una aportació a l'àmbit general de l'activitat poètica, més que al de la crítica.

Durant els dos darrers anys les antologies s'han multiplicat. En primer lloc hi ha les antologies d'un sol poeta, una varietat que ja el Riba crític dedicà a Verdaguer, Maragall i Carner. Ara s'ha produït una subvarietat: els poetes Marià Manent i Tomàs Garcés

s'han desdoblats de crítics i s'han autoantologitzat. També Riba s'autoantologitzà en una selecció de poemes seus per a «Ínsula». Desdoblament aberrant? Tant se val! Voler refer des de la crítica el propi camí poètic, a més d'un exercici d'humilitat extrema (o de supèrbia?), no deu aportar gaire res més a la crítica que unes pistes testimonials. En canvi, Foix, Brossa, Pere Quart, Martí i Pol, han passat pel sedàs dels crítics antòlegs, així com Riba i Guerau de Liost. En segon lloc caldria afegir-hi les antologies de poesia catalana —bilingües o no— publicades en col·leccions castellanes. En tercer lloc, aquests dos anys darrers, s'han produït tres antologies d'abast més general. Es tracta de: *Antologia general de la poesia catalana*, de Castellet/Molas (1979), *La nova poesia catalana. Estudi i antologia*, de Marco/Pont (1980), i *Les darreres tendències de la poesia catalana (1968-1979)*, d'Altaió/Sala-Valldaura (1980).

No tenen res en comú, fora de la paternitat doble. Amb la primera, el tàndem Castellet/Molas, d'indefallent i provada vocació antologista, s'ha proposat d'aconseguir una antologia *asèptica, informativa i clàssica*, a més a més de *general*, com proclama en el títol, i oferir *aquells autors i poetes que, descontextualitzats, conserven tota llur potència creadora*. Un programa lacònic per a una àrdua empresa. Comptaven, però, amb una experiència múltiple, per a aquest viatge imaginari a través de vuit segles. I el resultat és una antologia modèlica, un text nou que val, en la brevetat imposada pel gènere, el que val el text que suplanta. Els poemes hi són descontextualitzats —la qual cosa vol dir, per a ells, recuperats a la manera humanística de mans del comentari i de la glossa— i restablerts a la soledat original, per tal que s'aguantin o s'aclofin tots sols, per tal que no hagin de sostenir o d'aterrar cap altra cosa que no sigui el poema.

Des d'aquí resulta inevitable de constatar la distància que separa aquesta antologia i la de 1963, dels mateixos autors, en què el comentari suplantava el text fins a la dissolució pura i simple. Aquí han eliminat tota mena d'acompanyament crític, de justificacions i de discurs històrico-literari. Redueixen a una plana l'enunciat de llurs intencions i a un mer parèntesi de dates terminals el context dels autors. L'ordre i les divisions en èpoques corresponen als epígrafs més amplis i estandarditzats de les literatures occidentals.

Amb aquesta antologia «general» els autors sembla que s'hagin proposat d'oferir un producte homologable en el mercat comú de les universitats que disposen d'un departament d'Hispaniques; com si volguessin respondre als universitaris de fora quan pregunten:

bé, i això de la poesia catalana què és? La resposta és molt universitària d'avui: aquí hi ha aquests centenars de poemes que van del segle XIII al segle XX, de Ramon Llull a Vicent Andrés Estellés, de l'Edat Mitjana a la Contemporània, passant per un Segle d'Or, un Renaixement, un Barroc, un Neoclassicisme, un Romanticisme i un Modernisme. Una resposta, doncs, contundent: la poesia catalana és poesia d'Europa i presenta uns texts ara més bons ara no tant, però al capdavant uns texts equiparables i per tant confrontables amb els de qualsevol altra poesia nacional.

Si aquesta antologia no tenia necessitat d'explicitar les seves bases crítiques ni d'analitzar els texts, la del tàndem Marco/Pont, en proposar-se de treballar sobre un material tan poc sedimentat com *la nova poesia*, ha hagut de fer el contrari, començar amb un llarg estudi i exposar metodologia, criteris, propòsits. No podia ésser una antologia-text i és una antologia-estudi en primer terme. Secundàriament i amb consciència de la provisionalitat de la tria, omplen amb quinze poemes i amb una mitjana d'onze poemes de cada un, la segona part: un poeta d'adscripció difícil, Formosa, que, nascut el 1934, no publica fins a 1972; quatre poetes no tan nous, Pessarrodona, Comadira, Oliva i Parcerisas, nascuts els primers anys quaranta i, fora d'Oliva, publicats en els seixanta, que manifesten una certa comunitat d'influències o predileccions (Gabriel Ferrater, la poesia anglesa...); en tercer lloc deu poetes *més nous*, nascuts a l'entorn de 1950, que, amb una certa homogeneïtat en les formes d'irrupció a partir de 1970, constitueixen si de cas la veritable *nova* poesia catalana; nova, és clar, no tant per una qüestió de successió generacional, com perquè deliberadament es proposen de fer una poesia diferent de la que troben en vigència: Gimferrer, Piera, Pinyol, Albertí, Navarro, Bru de Sala, Desclot, Marçal, de Palol, Granell.

Aquests són els límits que amb vacil·lacions —segons confessen— s'han imposat o a què han arribat els antòlegs, després de triar el punt de partença teòrico-pràctic, segons el qual, efectivament, a l'entorn dels anys setanta es produeix un canvi en el panorama de la poesia catalana. Les característiques del canvi —causes? conseqüències?— serien de naturalesa diversa: normalització editorial, Maig francès, protagonisme del campus universitari i de la lingüística, contingència del testimonialisme, ruptura amb la tradició immediata unidireccional (el realisme), redescoberta de les retòriques formalistes i avantguardistes, experimentalisme, interiorització, varietat d'estètiques...

seves bases crítiques amb l'objectiu de dibuixar un panorama, ordenar-hi mínimament les tonalitats més fortes i assenyalar uns punts representatius. Amb un discurs que no pot desenganyar-se ben bé de la plantilla de les generacions, allò que sobretot fa l'antologia és explicar i exemplificar el canvi, establert en l'arrencada metodològica inicial. I també justificar-lo. Per això no sembla tan clar —independentment dels propòsits— que l'antologia no sigui una reinterpretaió de la poesia catalana de la postguerra, com tampoc que aconsegueixi de no moure's de la sincronia. Al capdavant un canvi, si és alguna cosa, és el moment d'una evolució.

El mèrit de l'antologia, a més a més del que li donen la bibliografia d'una banda i els apunts de poètica de cada autor de l'altra, és justament que ha assumit el canvi des de dins del text. I si el text, és a dir la *nova* poesia dels setanta, és o no una poesia *nova*, només entrant-hi es pot constatar. Si, com diuen els antòlegs, la poesia catalana jove és una *aventura oberta*, bé caldrà pensar també quina mena d'aventura és la crítica catalana, la jove i la vella, i quina aportació hi ha fet l'antologia de Marco/Pont, que caldrà situar, potser, en una continuació del fil discursiu deixat per Castellet/Molas a l'antologia de 1963.

Al costat de la sàvia antologia de Castellet/Molas i de l'aristarquesca de Marco/Pont, el tercer tàndem Altaió/Sala-Valldaura fa una antologia de poetes per a poetes i procedeix per acumulació. Tot i que el període que tracten és gairebé el mateix que el de l'antologia anterior, i malgrat les coincidències múltiples de noms i nomenclatures, els resultats fan pensar que l'objecte d'estudi no sigui un altre. En tot cas els propòsits sí que devien ésser uns altres. Altaió/Sala-Valldaura sembla que no s'han pas proposat de veure el bosc, sinó d'enumerar i nomenar els arbres. La mostra, doncs, és a la pràctica tot el que ofereix el mercat.

L'estudi, d'altra banda, és un manifest preciós de poetes que, interpretant els col·legues i interpretant-se, proclamen, criden allò que Marco/Pont intenten de demostrar i que d'altres crítics miren amb reticències: que són poetes nous. Sigui una tendència única o siguin deu, siguin cinquanta o cinc-cents els poetes, l'important era sentir-se i fer-se sentir poeta nou, divers, múltiple, solidari. El llibre, doncs, que no es qualifica enlloc d'antologia, més que en el camp

Assumit el canvi i delimitat l'àmbit, l'antologia hi adequa les

de la crítica té el seu valor en la línia d'accions «poètiques» de l'estil del Festival Price (1970) i de l'*Antologia Price-Congrés* (1977), en l'aire joïós i combatiu dels quals sembla haver-se gestat.

* * *

Les antologies passen, els texts queden. Sense antologies, però, els texts no quedarien tant. Periòdicament el garbell crític, fet d'un tramat de ciència i un tramat de gust, repeteix l'operació de separar el gra de la palla per alimentar les expectatives estètiques canviants. Valgui d'exemple l'antologia a què Riba (1922) sotmeté la poesia de Verdaguer: hi emergeix l'estètica noucentista tant com el principi —vosslerià— de la ciència literària del temps, segons el qual la finalitat de la crítica és «dir *què és* una obra, més que no pas *què val*»; a més a més, la recepció que es dispensà a l'antologia manifestà la satisfacció de recuperar un poeta ben difícil de recuperar noucentísticament i alhora absolutament imprescindible per a la tradició nacional que el noucentisme reclamava.

En la darrera florida antologista hi concorren totes les incitacions conjunturals profundes que, en resum, conflueixen en la necessitat de revisar, des de l'estètica, la ciència i les expectatives contemporànies, tant la producció rigorosament contemporània com la rebuda de la tradició nacional. També hi deuen haver concorregut, és clar, incitacions més superficials com ara l'increment de la producció de poesia, abonat per la facilitat de publicar que els poetes han trobat en si mateixos; o com ara l'increment de la demanda de material escolar, engegat pel projecte de normalitzar l'ensenyament; o, en fi, com ara les presses periodístiques d'indivduar corrents i estils en una multiplicitat presumptament diversa.

Sigui com sigui, el panorama antològico-crític i antològico-didàctic presenta avui una riquesa notable que, tanmateix, no ha cobert encara ni tots els gèneres ni tots els períodes de la poesia catalana. I hi ha, en particular, uns poetes, els nascuts entre 1925 i 1940 (l'antologia de Castellet/Molas s'atura amb els nascuts dintre el primer quart de segle, i les altres dues comencen amb els nascuts a partir de la guerra de 1936-39), que no han trobat l'atenció que es mereixen. I bé caldrà que aviat la crítica, amb un esforç de penetració i d'integració, s'acosti a poetes com Blai Bonet o Martí i Pol, per dir dos noms, i no els negligeixi simplement perquè la poesia que han fet —o les condicions en què els ha tocat de fer-la— no encaixa en els esquemes *ad usum*.

El crític, com el poeta, si no troba en si mateix les expectatives del seu temps i ha de buscar-les en la crítica —en la poesia— que ara es porta, no fa gaire res més que estar al dia. Per això, com que al capdavant bé hi ha poetes bons i poetes dolents, és inevitable i saludable que hi hagi antòlegs bons i antòlegs dolents. Però l'antologia de les antologies, qui la farà?

RICARD TORRENTS